

41. Ziemska M. Zmiany w relacjach małżeńskich w cyklu życia rodziny / M. Ziemska (red.) // *Rodzina współczesna*. – Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2001. – S. 44-57.

Єрис П.

Особливості стосунків між батьками та підлітками в сучасних умовах

Актуальність обраної теми не викликає сумнівів, зважаючи, перш за все, на те, що значення сім'ї в житті кожного індивіда і в житті суспільства неможливо переоцінити. Серед факторів, що мають першочергове значення для формування соціально-психологічного здоров'я підлітків, зокрема їх емоційної сфери, важливе місце посідає сім'я як невід'ємне середовище його життєдіяльності. Сучасні підлітки занурені у величезний потік інформації, тому батьки повинні володіти особливою культурою та майстерністю виховання для того, щоб мати можливість плідно впливати на процес формування соціальної компетентності своїх дітей. Підліток будує свою поведінку, основуючись на суб'єктивній оцінці того, що відбувається навколо нього.

Мета статті – теоретико-експериментальний аналіз особливостей стосунків між підлітками та батьками в сучасному світі.

Основний зміст та специфічна відмінність підліткового віку полягає у переході від дитинства до дорослості у всіх напрямках розвитку дитини. Важливість цього віку в онтогенезі визначається тим, що у ньому закладається загальний напрямок формування моральних і соціальних настанов особистості. Соціальна ситуація розвитку підлітка особливо залежить від сім'ї, стосунків з батьками. Мухіна В.С. зазначає: «Якщо ці стосунки враховують його потреби і можливості, вибудовуються на засадах взаємоповаги та довіри, підліток легко долає труднощі у навчанні і спілкуванні» [1, с.43]. Взагалі підлітки прагнуть до самостійного вирішення проблем у житті, охоче беруть відповідальність по вирішенню та прийнятті рішень, але водночас з цим чекають підтримки і допомоги з боку батьків.

Ю. І. Фролов, зазначає, що спілкування батьків і підлітків має ряд особливостей. Наприклад, підліток завжди як «губка» поглинає те, що роблять батьки, і починає копіювати це, показуючи що він також дорослий і має такі ж права і можливості. Тому можна сказати, що весь розвиток підлітка базується на рівнянні на дорослого. Вчений вказує: «Саме у спільній діяльності дорослий має реальні можливості впливати на становлення особистості підлітка, його дорослішання. Для цього йому надзвичайно важливо зайняти правильну позицію в стосунках з дитиною» [2, с.83-84].

Ставлення підлітка до дорослих може з часом змінюватись і набувати негативного або позитивного характеру. Підліток занадто критично оцінює слова дорослих, аналізує детальніше їх вчинки, сказане ними, та соціальну позицію батьків, але ці вимоги можна віднести до суперечливого питання.

Мухіна В. С. зазначає: “Підліток прагне самостійності, протестує проти опіки, контролю, недовіри, відчуваючи водночас тривогу за необхідність долати проблеми, сподівається на допомогу і підтримку дорослого, але не завжди відверто зізнається у цьому” [1, с.52]. Також можна зауважити, що на підлітка позитивно впливає спільна діяльність із дорослими, яку організують основуючись на спільних інтересах і захопленнях, зміст яких може бути різноманітним. За допомогою такого методу, дитина пізнає внутрішні переживання, думки та внутрішній світ дорослих, вчиться взаємоповазі і турботі між людьми.

Емоційні стосунки і виховання дітей у родині відіграють важливу інтегруючу роль, за допомогою якої, всі живучи в ній, почувають себе єдиними, відчувають тепло і підтримку з боку один одного. Почуття любові і довіри працює на зменшення переживань, без яких, нажаль, не буває сімейного буття.

Часто стосунки батьків з підлітками супроводжуються конфліктами, негативним ставленням один до одного, проявами грубості та жорстокості. Це пов'язано, зазвичай, з прагненням до самостійності, яку дорослі не сприймають і не підтримують. Психологія дітей підліткового віку базується на тому, що вони прагнуть від батьків врахування їх думок, настроїв та бажань, не виносять недовіри, байдужості, насмішок, нотацій, особливо, коли це відбувається в присутності друзів. Заброцький М. М. говорить: «Компетентні, досвідчені батьки знають, що передбачити та попередити конфлікт легше, ніж подолати його наслідки, і, відповідно, вибудовують свою взаємодію з підлітками». Вчений вказує, що такі батьки дбайливо і з розумінням ставляться до внутрішнього світу, переживань, захоплення дитини, проблем, поєднують високий рівень вимог з високою повагою до особистості. Саме це робить дорослих значущими і потрібними підлітку [3, с.22].

Р. Байярд вирізняє такі чинники, які впливають у сім'ї на особистість дитини, і умовно поділяє їх на три групи:

1) Рівень інтелектуального розвитку сімейного оточення, який суттєво впливає на темпи розвитку дитячого інтелекту і його перспектив;

2) Емоційний вплив на особистість дитини виступає як джерело й, водночас, як сфера прояву почуттів, емоцій, відчуттів;

3) Духовний вплив батьків на дитину – родина дає змогу дитині розкрити простір особистісних почуттів; співпереживання, співучасті, допомоги, підтримки, любові, відданості тощо [4, с.175-179].

Т. В. Ковальова та О.К. Степанова вказують, що характер відносин і їх ступінь впливу на підлітка нараховує безліч факторів. По-перше, наявні індивідуальні властивості підлітка, тобто результат взаємодії факторів, як генетичних так і оточуючого середовища. По-друге, психологічна атмосфера в родині, тобто психосоціальні якості батьків, матеріальний і соціальний стан родини, рівень освіти батьків, та багато інших. По-третє, власна активність підлітка. Соціальний досвід, який отримує дитина у родині стає джерелом індивідуалізації особистості, яке активно перетворилося [5, с.59].

Отже, багато батьків вважають, що незалежно від віку підлітки є недостатньо дорослими, щоб бути самостійними. З цього виходить, що дитина росте, і в той же час залишається несамоствійною. Таке ставлення батьків може призвести до виникнення відчуття безвідповідальності підлітка за свої вчинки чи спровокувати конфлікт між батьками, які не визнають право своєї дитини на самостійність, і підлітком, який прагне довести свою здатність відповідати за вчинки і поведінку. Досить часто стереотип поведінки в сім'ї переноситься підлітком і на стосунки з вчителями й ровесниками.

З метою вивчення особливостей стосунків підлітка з батьками було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 12 учнів 10-А класу Довгинцівської педагогічної гімназії. В ході дослідження було використано проєктивну методику «Малюнок сім'ї» та анкетування, спрямоване на визначення особливостей взаємодії батьків та підлітків.

За результатами аналізу анкетування було виявлено, що лише **50 %** підлітків оцінюють ситуацію, що склалася в родині як благополучну, інша половина сумнівається, зазначаючи, що ситуацію можна розцінювати «коли як». Серед досліджуваних лише 42% прагне отримати психологічну підтримку близьких дорослих у особистих справах, тоді як **8%** підлітків категорично не хочуть ділитися тим, що їх турбує. Половина опитаних (**50%**) вибірково у своєму спілкуванні і ділиться з батьками лише час від часу. Це говорить про певне напруження у стосунках підлітків з батьками, це у більшій мірі виникає через недовіру підлітками своїх інтимних питань батькам, тобто підліток соромиться, або думає що його не зрозуміють.

Характер взаємовідносин між дітьми та їх батьками, не можна назвати двостороннім зважаючи на те, що **67 %** опитаних підлітків цікавляться роботою своїх батьків, натомість лише **42 %** батьків знайомі з колом друзів своїх дітей і лише **65%** з них приходять в гості у батьківський дім. З цього можна зробити висновок, що батьки настільки заклопотані, що не мають часу на знайомство з друзями своїх дітей, і подають приклад підліткам так само не цікавитись життям батьків, таку ситуацію також не можна охарактеризувати як благополучну.

Ситуація щодо розуміння характеру взаємин сучасних батьків і дітей ускладнюється, коли мова йде про характер та особливості проведення вільного часу. Так, **16%** підлітків не беруть участі у побутових, хатніх клопотах, пов'язаних з прибиранням, підготовкою свят тощо. Майже **42%** учнів проводять своє дозвілля поза межами дому, тоді як **76%** відверто говорять про те, що не мають спільних з батьками інтересів, занять, захоплень.

Таким чином, результати анкетування дозволили зробити висновок, що підлітки прагнуть до дорослості, перш за все, через обмеження спілкування на особистісні теми з дорослими, а також через розмежування сфер діяльності, відсторонення інтересів.

Але отриманні результати не дали змоги оцінити в повній мірі особливості стосунків батьків та підлітка, саме тому доцільно провести більш глибоке дослідження з використанням проєктивної методики «Малюнок

сім'ї». Вона призначена для виявлення особливостей внутрішньосімейних стосунків, зокрема, за малюнками можна діагностувати відносини підлітків з членами родини, їх ставлення до них і почуття, які виникають.

Згідно з методикою проведення підліткам було запропоновано намалювати на аркуші формату А4 свою родину. Під час малювання здійснювалося спостереження за ходом виконання поставленого завдання, зокрема, аналізувалися порядок заповнення вільного простору, порядок розташування персонажів, емоційний настрій під час зображення чого чи іншого персонажу. По завершенню малювання учні мали підписати або назвати всіх зображених персонажів на малюнку.

Кожен з 12 малюнків було інтерпретовано окремо, але узагальнення отриманих результатів дозволило виокремити риси, характерні для більшості з них, і відповідно зробити висновки стосовно характеру взаємовідносин між членами родини у їх сім'ях.

Так у більшості малюнків:

- 53% підлітків зображали себе на відстані від всіх інших членів родини, що дозволяє говорити про відчуження, ізольованість;

- у 57% малюнків намальовані члени родини дистанційовані один від одного, відстань між ними говорить про наявність психологічного відчуження;

- наявність штриховки на малюнках свідчить про тривогу підлітків, про ставлення до того чи іншого члена родини, що промальовується з більш сильним натисканням олівця чи ручки.

Таким чином, можна зробити висновки що підліткам батьки приділяють недостатньо уваги, між ними часто існує недовіра в певних моментах та ситуаціях. Також підлітки відчувають напругу та труднощі в спілкуванні з деякими членами родини.

Все це спричиняє появу непорозумінь між батьками та їх дітьми і ускладнює й так доволі складне у психологічному плані життя підлітків. Тому результати діагностики дозволили зробити висновок, що підлітки прагнуть бути дорослими, приймати рішення самостійно, але з іншого боку бажають визнання батьками.

Список використаних джерел

1. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество/В.С. Мухина. - Академия, 1999. - 456с.
2. Фролов Ю. И. Психология подростка: Хрестоматия/ Ю.И. Фролов.- Российское педагогическое агенство, 1997. - 526 с.
3. Заброцький М. М. Вікова психологія: Навчальний посібник/ Микола Миколайович Забродський. - МАУП, 1998. - 92 с.
4. Байярд Р., Байярд Д. Ваш беспокойный подросток/ Р. Байярд, Д.Байярд. -М: Семья и школа, 1995. - 195с.
5. Ковалева Т. В., Степанова О. К. Подростки смутного времени (к проблеме социализации старшеклассников)/Т. В. Ковалева, О. К. Степанова/ Социс. - 1998.- №8. - 56-63с.